

Tomasz Kuta

Instytut Doskonalenia Nauczycieli WIEDZA w Katowicach
E-mail: t.kuta@interia.pl

Dominik Adamek

Uniwersytet Śląski
E-mail: dominik.adamek@us.edu.pl

Włączenie społeczne osób z niepełnosprawnością intelektualną / *Social inclusion of people with mental disabilities*

Abstract

People with mental disabilities are a great group of members of our society. This article presents a development of approach to people touched with mental disabilities over the years. The opportunities for their needs to be met by society were presented and discussed. The ways of their social inclusion and social and professional activation were presented as well.

Keywords: inclusion, mental disability, society, social activation, professional activation

1. WSTĘP

Transformacje polityczno-gospodarcze zapoczątkowane pod koniec lat osiemdziesiątych w Polsce wywołały szereg zmian w obszarze gospodarczym, materialnym, jak i przede wszystkim w sferze społecznej. Owe przemiany zainicjowały również nową jakość postrzegania osób z niepełnosprawnością intelektualną. Koncentrowały się one nie tylko na aspektach związanych z nomenklaturą niepełnosprawności, ale w znacznym stopniu dotyczyły procesów inkluzyjnych. Proces włączania jednostek z różnego rodzaju niepełnosprawnościami w społeczeństwo, zaowocował nową jakością postrzegania, tego czym jest niepełnosprawność.

Naukowcy coraz częściej zaczęli nawoływać do podmiotowego traktowania jednostek niepełnosprawnych - respektowania ich praw, a także realizowania potrzeb. W owym procesie pomocne stały się działania środowisk skupiających się na niepełnosprawnych. Istotnym czynnikiem stała się aktywność mediów. Porzucono kreowanie obrazu jednostek mało zaradnych, zależnych, na rzecz wizerunku adekwatnego do stanu rzeczywistego. Wreszcie pokazywano ludzi, którzy posiadają swoje pasje, mają szereg umiejętności, są kreatywni. Transformacja pozwoliła na

nowy wizerunek. Wizerunek zgodny z tym, co jest w rzeczywistości. Tu już nie było miejsca na litość czy trwogę, powstała przestrzeń do stawiania na jednym poziomie jednostki sprawne z niepełnosprawnymi. Dzięki zmianom jakie obserwujemy przez ostatnie dziesięciolecia, słuszną staje się teza, iż współczesny społeczny model niepełnosprawności odchodzi od rozumienia dysfunkcjonalności jako osobistego problemu jednostki. Indywidualne i podmiotowe traktowanie każdej niepełnosprawnej osoby wyraża się w podejmowaniu działań rewalidacyjnych, rehabilitacyjnych oraz aktywizacyjnych. Dąży się również do jak najpełniejszego wykorzystania życiowych możliwości każdej osoby niepełnosprawnej, zaś działania te osadza w realiach otoczenia społecznego, w której przyszło jej funkcjonować.

2. INKLUZJA NIEPEŁNOSPRAWNYCH INTELEKTUALNIE

Włączanie społeczne wciąż jest pewnego rodzaju nowum w dyskursie dotyczącym funkcjonowania jednostek z niepełnosprawnością intelektualną. Przez wiele lat obserwować można było - zarówno na płaszczyźnie teoretycznej, jak i empirycznej - aktywność związaną z integracją osób pełnosprawnych z niepełnosprawnymi. Model ten wydaje się jednak być niedoskonałym. Integracja zakorzeniła się głównie w szkolnictwie, rzadziej obserwować ją można było w przestrzeni społecznej. Dzisiaj, aktywność środowisk osób z niepełnosprawnością intelektualną wpisuje się w koncepcję inkluzji - włączania osób z dysfunkcjami w środowisko poprzez celowe, zorganizowane i systematyczne działania. Podejmowana aktywność rozumiana jest tutaj jako proces społeczny. Włączanie jest zatem opozycją do panującego przez stulecia sposobu postrzegania niepełnosprawnych przez pryzmat ich ograniczeń. Stanowi sprzeciw wobec niemożności samostanowienia i samorealizacji. Jest formą dążenia do autonomii i strategią integracji społecznej. Składową procesu inkluzji jest aktywizacja., czyli „pobudzenie do działania, czynienie aktywnym, ożywianie się” (Szymczak 1978: 26). Aby przyniosła ona zakładane rezultaty, winna rozpocząć się od najwcześniejszych lat. Istotą jest tutaj nauka kompetencji psychospołecznych, która powinna być prowadzona na każdym poziomie edukacji. Ponadto, ważnym jest, aby już u nastolatków diagnozować predyspozycje zawodowe. Ukierunkowanie zawodowe niepełnosprawnych intelektualnie w tak młodym wieku pozwoli na systematyczne i długotrwałe ćwiczenie czynności niezbędnych do podjęcia pracy zarobkowej.

3. AKTYWIZACJA SPOŁECZNA I ZAWODOWA NIEPEŁNOSPRAWNYCH INTELEKTUALNIE

Aby inkluzja przyniosła zakładane rezultaty, winna rozpocząć się od najwcześniejszych lat. Istotą jest tutaj nauka kompetencji psychospołecznych, która powinna być prowadzona na każdym poziomie edukacji. Ponadto, ważnym jest, aby już u nastolatków diagnozować predyspozycje zawodowe. Ukierunkowanie zawodowe niepełnosprawnych intelektualnie w tak młodym wieku pozwoli na systematyczne i długotrwałe ćwiczenie czynności niezbędnych do podjęcia pracy zarobkowej. Proces aktywizacji realizowany jest zarówno w szkołach specjalnych, placówkach integracyjnych, jak również w specjalistycznych ośrodkach, takich jak Ośrodki Rehabilitacyjno - Edukacyjno - Wychowawcze. Placówki te prowadzą

edukację, a także kompleksową rehabilitację pedagogiczną, psychologiczną, logopedyczną, fizyczną, społeczną, a także zawodową.

W przypadku dorosłych osób niepełnosprawnych intelektualnie jedną z metod aktywizacji jest uczestniczenie w terapii w ramach Warsztatów Terapii Zajęciowej. W tego typu ośrodku aktywizacja społeczna i zawodowa stanowi priorytet. Podejmowanie działań mają charakter kompleksowy i obejmują wszystkich uczestników, niezależnie od stopnia upośledzenia umysłowego. W trakcie terapii zajęciowej, opartej na Indywidualnych Planach Terapii i Rehabilitacji, niepełnosprawni uczą się właściwego funkcjonowania w społeczeństwie, a także nabywają i kształtują kompetencje, niezbędne do podjęcia pracy zawodowej na otwartym lub chronionym rynku pracy. Kształtowanie predyspozycji zawodowych w ramach aktywizacji odbywa się na podstawie preferencji indywidualnych jej uczestników.

W inkluzji istotnym jest pogląd, iż każda osoba niepełnosprawna, niezależnie od rodzaju dysfunkcji, może w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, a także wykonywać dostosowaną do jej możliwości pracę. Taki sposób rozumienia włączania przynosi wymierne rezultaty. Istnieją doniesienia, iż osoby z niepełnosprawnością intelektualną podejmują zatrudnienie i są cenionymi pracownikami. W odróżnieniu od pełnosprawnych, niejednokrotnie wykonują pracę z większym zaangażowaniem i poświęceniem. Często wykonują zlecenia wymagające dużego zaangażowania, a także ogromnej precyzji.

4. INDYWIDUALNY I SPOŁECZNY WYMIAR NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI INTELEKTUALNEJ

W procesach inkluzyjnych zaobserwować można zjawisko, które niepełnosprawność intelektualną nie rozpatruje jedynie na płaszczyźnie definicyjnej, która to opisuje i nazywa, ale przede wszystkim wskazuje na pewien problem. Obecnie traktuje się ją w dwóch wymiarach - indywidualnym i społecznym.

Aspekt społeczny podkreśla równość praw osób niepełnosprawnych do satysfakcjonującego życia w społeczeństwie. Istotną barierą asymilacji ze środowiskiem są reakcje otoczenia na dysfunkcjonalność. Ograniczenia sprawności fizycznej czy intelektualnej wciąż jeszcze wywołują reakcje społeczne, które wyrażają się w tworzeniu stereotypów i negatywnych postaw. Duże znaczenie zdaniem M. Chodkowskiej przypisuje się takim wartościom jak: zdrowie, harmonia ciała, piękno fizyczne czy sprawność umysłowa (Chodkowska 1993: 13).

H. Larkowa (1988: 479) zwraca uwagę na fakt, iż istnieją dwie odmienne postawy wobec niepełnosprawności. Pierwsza, pozytywna- akceptująca, druga, negatywna- odtrącająca. Akceptacja pełna rozumiana jest przez Larkową jako wspólne spędzanie czasu, a także pomoc zarówno osobie niepełnosprawnej, jak i jej rodzinie.

Według J. Granofsky postawy pozytywne cechują się obiektywną i realną oceną osoby niepełnosprawnej, a także pozytywnym nastawieniem poznawczym oraz poprawnym zachowaniem społecznym. Obiektywna i realna ocena osoby niepeł-

nosprawnej wyraża się w rzeczywistej ocenie wpływu niepełnosprawności na psychikę i działanie jednostki, społecznej akceptacji osób z dysfunkcjami na równi z pełnosprawnymi, a także realnej ocenie ograniczeń spowodowanych niepełnosprawnością. Pozytywne nastawienie poznawcze rozumiane jest jako dostrzeganie zalet i możliwości osób niepełnosprawnych. Uznanie podmiotowości jednostki, a nie dostrzeganie jej ułomności. Istotnym jest również znajomość potrzeb, odrzucanie postaw izolacyjnych, przyznanie praw do uczestnictwa w życiu społecznym, przygotowanie do pełnienia ról społecznych, a także możliwość szeroko rozumianej integracji (Sękowski 1994: 25). Akceptacja częściowa wyraża się życzliwością i wsparciem, brak tu jednak bliższych interakcji. Reakcje negatywne wobec osób niepełnosprawnych przyjmują formę stereotypów, piętnowania, a także takich postaw jak: obojętność, odrzucanie czy agresja (Chodkowska op. cit.: 76).

Postawy wobec jednostek dysfunkcyjnych obserwowane są w środowisku rodzinnym, sąsiedzkim, rówieśniczym, także w miejscu pracy czy przypadkowych styczności. Sami niepełnosprawni najczęściej mówią o zachowaniach, będących wyrazem postaw negatywnych – ok. 75% osób (Chodkowska op. cit.: 77). Stosunek wobec osób niepełnosprawnych ma również swoje źródła w tendencji narzucającej określone sposoby zachowania się. Swoistego rodzaju matryca zachowań nie pozostawia niepełnosprawnym wyboru (Larkowa op. cit.: 480).

5. SOCJALIZACJA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH INTELEKTUALNIE

Ciekawym aspektem funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną we współczesnym świecie wydaje się być sam proces przygotowawczy, zwany socjalizacją. W procesie tym każdy człowiek, zostaje w pewnym określonym stopniu przygotowany do podjęcia ważnych życiowo ról społecznych. W takim ujęciu socjalizacja rozumiana jest jako „całokształt procesów, wzajemnych oddziaływań jednostki i jej środowiska społeczno-kulturowego, trwających przez całe jej życie” (Szczepański 1972: 94). Pełnienie ról związane jest z zewnętrznymi wymogami społecznymi i niesie ze sobą zarówno przywileje, jak i obowiązki.

M. Przetacznik-Gierowska (2002: 67) określa role jako „zespół oczekiwań społecznych, odnoszących się do sposobów zachowania jednostki w danej funkcji”. Jednostka może wzorowo pełnić role społeczne, może mieć trudności z ich podjęciem czy pełnieniem lub nawet je porzucić, z wyboru albo konieczności (np. ze względu na chorobę, niepełnosprawność). Pojęcie socjalizacji wiąże się zatem z przygotowaniem osoby do warunków życia społecznego. Podstawowym komponentem socjalizacji osób z dysfunkcjami jest nabywanie kompetencji interpersonalnych. Wiąże się to z nabyciem takich psychologicznych zdolności, jak: odróżnianie osób, trafne przypisywanie ludziom pewnych właściwości, rozpoznawanie ich stanów, przewidywanie ich zachowań, komunikowanie innym swoich potrzeb, myśli i uczuć, współodczuwanie i współdziałanie z innymi. Kompetencje interpersonalne wiążą się przede wszystkim ze zdolnością rozumienia sytuacji społecznych i umiejętnością wyboru form działania adekwatnych do tych sytuacji prowadzących do uzyskania w kontaktach z ludźmi zamierzonych celów (Kościelska

1984: 47). Ponadto, rozwój społeczny upośledzonych umysłowo obejmuje takie obszary jak: socjalizację rozumianą jako ucłowieczenie, rozwój społeczny jako przystosowanie się do społeczeństwa oraz socjalizację jako stawanie się użytecznym członkiem społeczeństwa (Kościelska op. cit.: 23–46).

Podstawową komórką, w której odbywa się proces socjalizacji osób z dysfunkcją intelektualną jest rodzina. Postawy rodzicielskie wobec dziecka upośledzonego umysłowo w znacznym stopniu wyznaczają drogę funkcji psychicznej jednostki poddanej wychowaniu. W przypadku dzieci niepełnosprawnych intelektualnie postawą najbardziej sprzyjającą rozwojowi jest postawa akceptująca. Wielu autorów, opierając się dotychczasowe badania, uznało, że istnieje związek między stopniem akceptacji dziecka przez rodziców, czy przez inne bliskie osoby, a jego osobowym i społecznym rozwojem (Boczar 1982; 56). Postawa akceptacji rodzicielskiej daje poczucie bezpieczeństwa, zaś okazywana miłość pozwala dziecku wierzyć we własne siły.

Ponadto, istotnym zdaje się być realizowanie potrzeby poczucia przynależności. Zdaniem cytowanej Krystyny Boczar, „dzieci akceptowane są bardziej stabilne emocjonalnie niż dzieci odrzucone (...) brak akceptacji dziecka umysłowo niepełnosprawnego stwarza większe niebezpieczeństwo wystąpienia zaburzeń w rozwoju i zachowaniu niż u dziecka normalnego” (Boczar op. cit.: 58). Pod wpływem rodziny dziecko upośledzone nabywa kompetencje społeczne. Odbywa się to na drodze naśladownictwa oraz bezpośredniego oddziaływania. Ponadto, kluczowym staje się przykazywanie umiejętności związanych z codziennym funkcjonowaniem - czynności z zakresu samoobsługi czy umiejętności korzystania z komunikacji miejskiej, korzystania z dóbr kultury, urzędów, itd. Funkcją rodziny niepełnosprawnych intelektualnie jest również pośrednictwo między jednostką dysfunkcyjną a społeczeństwem. Istotnym elementem socjalizacji jest usprawnianie społeczne. Zdaniem Hulka rozumiane jako „ przystosowanie jednostki upośledzonej do wymagań życia codziennego, rodzinnego, pracy zawodowej i czasu wolnego” (Hulek 1969: 92). Brak takiego przystosowania powoduje izolację, odrzucenie, a także utrudnia integrację ze społeczeństwem. Kluczowym jest fakt, iż dziecko pełnosprawne przyswaja umiejętności w sposób nieformalny, samorzutnie, zaś upośledzone uczy zachowania się w sposób formalny.

Adaptacja jednostki niepełnosprawnej do środowiska funkcjonowania jest dłuższa niż w przypadku osób pełnosprawnych. Podstawą dobrego przystosowania jest wspomniana akceptacja. Podejmowane działania socjalizacyjne wymagają zastosowania pozytywnych wzmocnień motywacyjnych do ujawnienia się potrzeby autonomii. Zdaniem Dykcika autonomia osób upośledzonych jest podstawowym kryterium rozwoju podmiotowości człowieka w społecznej przestrzeni. Jest metodą osiągnięcia normalności i samodzielności życiowej osób niepełnosprawnych w środowisku zamieszkania. Autonomia to również umiejętność samodzielnego wykonywania zadań, jest przejawem i rezultatem procesu przystosowania. Jest wreszcie centralną wartością życia osób z dysfunkcją intelektualną (Dykcik 1998: 320-325).

6. INTEGRACJA I SPOŁECZNE FUNKCJONOWANIE OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ

Funkcjonowanie osób upośledzonych w dużej mierze zależy również od realizacji przez rodzinę zadań wychowawczych. Boczar dzieli zadania na trzy zasadnicze grupy. Pierwsza, określa czynniki społeczno- ekonomiczne. Tutaj zaliczymy sytuację finansową, a także warunki mieszkaniowe. Druga grupa obejmuje czynniki psychospołeczne. Istotnym staje się wiek obojga rodziców, kolejność urodzenia dziecka, atmosfera życia rodzinnego, praca zawodowa matki oraz pozycja dziecka niepełnosprawnego w rodzinie. Ostatnia grupa obejmuje czynniki kulturalne, czyli poziom wykształcenia rodziców czy takie aspekty jak formy spędzania czasu wolnego, kontakt z kulturą (Boczar op. cit.: 80-97).

Pedagodzy specjaliści w ostatnich latach coraz częściej zwracają uwagę, iż prawidłowe funkcjonowanie dorosłych osób niepełnosprawnych zależy jest od poziomu osiągniętej przez nich autonomii. Jest ona podstawą normalizacji życia, a także partnerskiego współżycia oraz integracji społecznej. Autonomia jest również kluczowym pojęciem strategii rehabilitacyjnej jednostek niepełnosprawnych. Wg. Dykcika podstawowym działaniem w zakresie rehabilitacji jest zintegrowanie funkcjonalne jednostek dysfunkcyjnych ze społeczeństwem (Dykcik op. cit.: 317).

W procesie integracji, a także kształtowaniu właściwego stosunku do osób z niepełnosprawnością intelektualną przychodzą organizacje społeczne. Wymienić można takie jak: Międzynarodowa Liga Stowarzyszeń na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, ONZ, UNESCO, zaś na gruncie krajowym Polskie Stowarzyszenie a Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym. Celem tworzonych organizacji jest szeroko rozumiana integracja niepełnosprawnych z pełnosprawnymi. Podejmowane działania inkluzyjne mają na celu wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych intelektualnie poprzez tworzenie szkół, ośrodków edukacyjnych, ośrodków terapeutycznych itd.

Funkcjonowanie osób niepełnosprawnych intelektualnie we współczesnym świecie w dużej mierze zależy jest od właściwej socjalizacji, odpowiednich metod wychowawczych, a także rehabilitacji społeczno- zawodowej, obejmującej aspekt podejścia zindywidualizowanego prowadzącego do pełnej autonomii jednostki. Ciekawym zdają się być same metody wychowawcze stosowane zarówno wobec dzieci i młodzieży upośledzonej umysłowo. Zdaniem Ziemskiej postawy rodzicielskie mają zasadniczy wpływ na kształtowanie niepełnosprawnych intelektualnie. Istotnym jest styl wychowania, dobór i skuteczność metod wychowawczych. „Te same metody wychowawcze będą dawały inne rezultaty zależnie od emocjonalnych postaw rodziców. W przypadku rodziców, którzy kochają swoje dzieci i utrzymują z nimi więź emocjonalną, a więc akceptują je, to nawet stosowanie takich metod wychowawczych jak krzyk i kary cielesne, da lepsze i trwalsze efekty, niż w przypadku rodziców, którzy stosują prawidłowe metody, ale nie akceptują dziecka (Boczar op. cit.: 98).

Przejawianie określonej postawy wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną, stałość emocjonalna, a także zrównoważenie samych rodziców uważa się za czynniki najbardziej istotne w procesie rozwoju społecznego jednostki dysfunkcyjnej oraz w procesie jej włączania w środowisko społeczne.

Zrównoważone oddziaływanie zarówno rodziny jak i środowiska wpływa na prawidłowe funkcjonowanie niepełnosprawnych we współczesnym świecie. Zaspokojenie potrzeb warunkuje prawidłowy przebieg procesu dojrzałości społecznej. Ponadto, upośledzeni pracujący są bardziej akceptowani i bardziej dojrzałi społecznie, niż upośledzeni niepracujący. Praca zawodowa, a co za tym idzie wynagrodzenie wywala silniejsze związki emocjonalne w rodzinie, pozytywnie wpływa na jej pozycję w hierarchii rodzinnej, a także środowisku społecznym. Ponadto, aktywność zawodowa niepełnosprawnych jest jedną z podstawowych ich potrzeb w zakresie samorealizacji i samostanowienia. Te zaś kluczowe w inkluzji.

Właściwe funkcjonowanie osób upośledzonych umysłowo warunkuje wiele czynników. Współcześnie duży nacisk kładzie się na realizację potrzeb psychicznych, o których przez wiele lat zapomniano. Do najważniejszych zalicza się: poczucie bezpieczeństwa, potrzebę przynależności i kontaktu, potrzebą aktywności, a także potrzeby poznawcze. Naukowcy duży nacisk kładą na potrzebę znaczenia i uznania przez innych.

7. REALIZACJA POTRZEB OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH INTELEKTUALNIE PRZEZ OTOCZENIE

Upośledzeni umysłowo pragną być uznawani zarówno w swojej rodzinie, jak i własnej grupie, a także społeczeństwie. Ważne jest nie tylko doznawanie poczucia własnej wartości, ale również poczucie pełnienia określonych ról społecznych i przynależności do społeczeństwa w ogóle (Olechnowicz 1971a: 78).

Inkluzja wiąże się ściśle z realizacją potrzeby uznania i znaczenia. Poprzez kontakty ze społeczeństwem buduje się poczucie własnej wartości. Brak takich kontaktów dezorganizuje proces socjalizacji. Ważnym jest również, iż upośledzeni umysłowo budują obraz siebie samego, szacunek, a także wiarę we własne siły, wówczas, gdy czują, iż ocena innych jest pozytywna (Olechnowicz 1971a.: 71).

Ciekawym jest, iż wielu naukowców podkreśla znaczenie potrzeb psychicznych w prawidłowym funkcjonowaniu osobowościowym osób z niepełnosprawnością intelektualną. Zdaniem H. Olechnowicz (1971b: 13), upośledzeni mają odmienny system potrzeb, w porównaniu z osobami w normie intelektualnie, jednakże pełniący tę samą funkcję- samoregulacji. Potrzeba autonomii silniej manifestuje się w wieku młodszym, aniżeli starszym. Dotyczy przede wszystkim takich sfer jak: aktywność własna, preferencje czy wygląd zewnętrzny. I. Obuchowska badająca problem autonomii niepełnosprawnych intelektualnie w środowisku rodzinnym, podkreśla, iż autonomia jest ograniczana. Ma charakter restrykcyjny, ograniczający, czy wręcz blokujący. Deprywacja tej potrzeby- zdaniem autorki- może zaburzać kształtującą się tożsamość i prowadzić do licznych dysfunkcji w dorosłości.

Próba ograniczenia może manifestować się również agresją werbalną, uporem i biernością (Obuchowska 1990: 32).

Zdaniem R. Kościelaka (1989: 42), efektem może stać się wykształcenie poczucia kontroli zewnętrznej. Czyniąc daleko idące spostrzeżenia można wnioskować, iż konsekwencjami staną się: brak motywacji i bezsensu podejmowania aktywności. W takiej sytuacji, proces włączania wymagać będzie dodatkowych działań o charakterze korekcyjnym, czy wręcz psychoterapeutycznym.

Istotnym czynnikiem zrównoważonego funkcjonowania jednostek z niepełnosprawnością jest postrzeganie siebie samego. M. Kościelska określiła trzy sposoby rozumienia swojej dysfunkcji przez niepełnosprawnych intelektualnie. Jednym z nich jest zniewolenie, uzależnienie od innych- rodziny, instytucji, osób trzecich. Tutaj „ja „ zostaje zdominowane, sterowane z zewnątrz, zależne. Innym sposobem postrzegania niepełnosprawności jest zniewolenie całkowite. Własne „ja„ jest udaremnione, ponieważ nie mogło się rozwinąć. Niedowartościowane (poczucie własnej wartości jest bardzo niskie, samoocena nieadekwatna). Tutaj manifestuje się wyuczona bezradność. Ostatni sposób to cierpienie. Zderzenie z rzeczywistością, ograniczenia budowane przez najbliższych powodują ból egzystencjalny (Kościelska 1995: 67).

8. PODSUMOWANIE

Aktywność osób z niepełnosprawnością intelektualną w środowisku społecznym warunkuje wiele czynników. Aby funkcjonowanie było najbardziej optymalne istotna jest równowaga między postrzeganiem siebie, wpływem rodziny środowiska społecznego na jednostki dysfunkcyjne, system wsparcia, a także politykę państwa. W tym ostatnim zakresie ostatnie lata przyniosły wiele zmian. „Stworzone zostało odrębne ustawodawstwo dotyczące rehabilitacji społecznej i zawodowej, oraz zatrudnienia osób niepełnosprawnych, a zatrudnione osoby niepełnosprawne uzyskały zawartą w Kodeksie pracy gwarancję niedyskryminacji w stosunkach pracy ze względu na ich niepełnosprawność (Kulesza 1998: 15). Wiele dyrektyw unijnych dotyczących upośledzonych umysłowo zostało już wprowadzone do polskiego ustawodawstwa. Dużo jest jednakże jeszcze do zrobienia. Przepisy wciąż uwzględniają tylko niektóre potrzeby niepełnosprawnych. Najważniejsza wydaje się być potrzeba możliwości realizowania prawa do pracy osób dysfunkcyjnych zgodnie z ich kwalifikacjami i stanem fizycznym i psychicznym. „W polityce legislacyjnej osoby niepełnosprawne traktowane są przedmiotowo, a nie podmiotowo. Choć są przede wszystkim adresatami norm prawnych, ich wpływ na tworzenie prawa jest praktycznie żaden (Król 2000: 10).

Jednakże nie wszystkie przepisy zawężają prawa jednostek upośledzonych, są i takie, które dają wiele przywilejów. Przykładem takim jest ustawa stanowiąca o zatrudnieniu osób niepełnosprawnych. Pozwala ona na rejestrację w urzędzie pracy, a tym samym korzystanie ze specjalistycznego wsparcia w zakresie doradztwa zawodowego, a także szkoleń i kursów.

Włączanie osób z niepełnosprawnością intelektualną w środowisko społeczne zależne jest od nas wszystkich. To my właśnie tworzymy społeczeństwo, w którym żyją i pragną być dostrzegane osoby upośledzone umysłowo. Jak podkreśla literatura przedmiotu, nie szukają oni litości, a jedynie akceptacji, poszanowania praw, a także wsparcia i pomocy w realizacji potrzeb. Sami nie zawsze potrafią tego dokonać, ponieważ im głębszy stopień upośledzenia, tym większa trudność w realizacji potrzeb. Tym samym, im głębszy stopień upośledzenia, tym trudniejsze, swobodne funkcjonowanie w świecie. Inkluzja zatem, pamiętać musi o mechanizmach funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną, znaczącym wpływie procesu socjalizacji, a także postaw wobec niepełnosprawności i motywacji własnej jednostek z dysfunkcją. W konsekwencji tej wiedzy, stwarzać grunt do pełnienia zadań rozwojowych, a także funkcjonowania społecznego w poczuciu przynależności.

LITERATURA

- Boczar K., Młodzież umysłowo upośledzona w rodzinie i środowisku pracy, Warszawa 1982.
- Chodkowska M., Kobieta niepełnosprawna. Socjopedagogiczne problemy postaw, Lublin 1993.
- Dykciak W., Pedagogika specjalna, Poznań 1998.
- Hulek A., Teoria i praktyka rehabilitacji inwalidów, Warszawa 1969.
- Kościelak R., Psychologiczne podstawy rewalidacji upośledzonych umysłowo, Warszawa 1989.
- Kościelska M., Oblicza upośledzenia umysłowego, Warszawa 1995.
- Kościelska M., Upośledzenie umysłowe a rozwój społeczny, Warszawa 1984.
- Kulesza E., O polityce społecznej państwa wobec osób niepełnosprawnych, „Polityka Społeczna” nr 10, Łódź 1998, s. 15.
- Larkowa H., Postawy społeczne wobec osób z odchyleniami od normy, w: Pedagogika rewalidacyjna, red. A. Hulek, Warszawa 1988.
- Obuchowska I., Rodzinne konflikty młodzieży niepełnosprawnej związane z realizacją potrzeby autonomii, w: Rodzina a rozwój jednostki, red. M. Tyszkowa, Poznań 1990.
- Olechnowicz H., Osobowość jednostek upośledzonych umysłowo w ujęciu psychologii funkcjonalnej, w: Rehabilitacja upośledzonych umysłowo, red. S. Kowalik, Warszawa 1971a.
- Olechnowicz H., Potrzeby psychiczne dzieci głębiej upośledzonych umysłowo, w: Materiały Informacyjno – Dydaktyczne, Warszawa 1971b.
- Przetacznik-Gierowska M., Zasady prawidłowości psychicznego rozwoju człowieka, w: Psychologia rozwoju człowieka, tom 1, red. M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa, Warszawa 2002.
- Sękowski A. E., Psychologiczne determinanty postaw wobec inwalidów, Lublin 1994.
- Szczepański J., Elementarne pojęcia socjologii, Warszawa 1972.
- Szymczak M., Słownik języka polskiego, Warszawa 1978.